

HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN ÖNEMİ VE ÖĞRETİM ŞEKLİ

Yard. Doç. Dr. Cemal TÜRER (*)

"İlköğretimde kalite" son zamanlarda Türk kamu oyunda tartışılan bir konu haline gelmiştir. Aileler büyük masraflar yaparak çocuklarını okula göndermiştir ve bu okullarda çocuklarına kaliteli bir eğitimin verilmesini istemektedirler. İlköğretimde çağdaş bir öğrenme meydana gelmeli ve öğrencilere belli tutum ve davranışlar kazandırılmalıdır. İlköğretimin kalitesi meydana gelen öğrenmeyle ölçülecektir. Bu bakımdan ilköğretimde öğrenme ne durumdadır diye ciddi bir şekilde araştırılmalıdır.

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksek Okulu öğrencilerinin İstanbul'un değişik okullarında yaptıkları stajları takip ederken, ilköğretimde derslerin nasıl işlendiğini yerinde görme olanağı buluyoruz. Derslerin işleniş şekliyle derslerdeki başarı arasında sıkı bir ilişki vardır. Eğitim Yüksek Okulu öğrencilerimizle birlikte yaptığımız gözlemlere dayanarak ilkokullarımızda derslerin genellikle kitaba bağlı kaldığını, zevkli olmadığını, çocukların konuları derinlemesine öğrenmediklerini, ezberlediklerini ve buna bağlı olarak öğretimin başarısının oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. ilkokullarımızda anlamaya değil de, kitapta yazılı olanın ezberlenmesine önem verilmektedir. Bizce bu durum bir problem teşkil etmektedir. Bu problemi göstermek için Hayat Bilgisi dersini örnek olarak almak istiyorum. Hayat Bilgisi ilkokulun 1., 2. ve 3. sınıflarında okutulan bir derstir. Bu dersin genel amacı, öğrencilerin yakın çevrelerini düzenli bir şekilde tanımalarını sağlamak olarak kısaca tanımlanabilir. Okula yeni başlamış ve doğalarındaki çevrelerine karşı ilgi ve merak bulunan 6, 7 ve 8 yaş çocuklarının sosyal, zihinsel ve duygusal gelişimlerini teşvik etmek için Hayat Bilgisi dersi öğretmenin elinde önemli bir araçtır. Bu araçtan en verimli bir şekilde yararlanmak gerekir. Hayat Bilgisi dersinde hangi konuların işlendiğini ünite başlıklarına bakarak zihnimizde daha iyi canlandırabiliriz. Örneğin: "İlçemizi tanıyalım", "çevremizi tanıyalım", "Cumhuriyet bayramı ve Atatürk", "sağlığımızı koruyalım", "yeryüzü ve gökyüzünde gördüklerimiz", "köyü tanıyalım", "kullandığımız alet ve makineler" üniteleri 3. sınıfta; örneğin "çevremizde mevsimler" "taşıtlar ve trafik" gibi üniteler 2. sınıfta işlenmektedir.

(*) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

Hayat Bilgisi çocukların yakın çevrelerini daha iyi tanıyıp anlamalarını sağlamak için gözlem ve araştırmaya dayalı olmalıdır. Hayat Bilgisi dersinde sağlanan canlı ve aktif öğretim şekliyle öğrenciler fen bilgisi ve sosyal bilgiler derslerine hazırlanmış olurlar. Ancak 1965 yılında bir eğitimcinin tasvir ettiği ve bizlerin İstanbul'un değişik okullarında gördüğü gibi, Hayat Bilgisi dersleri genellikle şu şekillerde okutulmaktadır: Sınıfa giren öğretmen, derste işlenecek konunun adını söyledikten sonra, konuyu bir süre düzenlatım metoduyla açıklıyor, daha sonra dersin geriye kalan bölümünde soru cevap metoduna geçiliyor. Öğretmen işlenen konudan sorular soruyor, öğrenciler de önlerinde açık bulunan kitaplardan soruların cevaplarını buluyorlar, buldukları cevabı söylemek için aceleyle parmak kaldırıyorlar. Öğretmen istediği öğrenciye söz hakkı veriyor ve cevap söyleniyor. Soru cevap yöntemi uygulanırken hiç olmazsa öğrencilerin kitaplarını kapatmaları önleminin alınmasına hiç gerek duyulmuyor. Bazı öğretmenler ise, ders kitaplarında bulunan araştırma, inceleme veya gözlem soruları adı altındaki soruları göstererek "Çocuklar gelecek derse kadar kitabınızdaki soruların cevaplarını hazırlayacaksınız. Derste bunları size soracağım" diyorlar. Çocuklar da bu soruların cevaplarını ellerinden geldiği kadar hazırlıyorlar. Ertesi derste öğretmen bu soruları teker teker okuyor. Öğrenciler de bunlara verdikleri cevapları okuyorlar. Ders böylece sona eriyor. (Bakınız: O. Ülkümen, 1965, s. 10).

Derslerin işleniş şekli hakkında memnun edici olmayan gözlemlerimiz sonucu olarak zihnimizde iki soru oluşmaktadır. Birinci soru ilkökulda işlenen bir dersin genel olarak hangi temel özelliklere sahip olması gerektiği ile ilgilidir. İkinci soru ise, ilkökullarda derslerin işleniş şekillerini biraz daha iyileştirmek için ne gibi somut önlemler alınabilir? sorusudur.

İlkokul derslerinin hangi temel özelliklere sahip olması gerektiği konusunda düşünen değişik eğitimciler bir dizi didaktik metodik prensip geliştirmiş bulunuyorlar. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Çocuğa uygunluk prensibi
- Çevreye uygunluk / güncellik prensibi
- Somutluk / açıklık prensibi
- Bütünlük prensibi (M.A. Baeuml-Rosnagl, 1988, S. 10)

Bu temel prensipleri tek tek açıklamak uzun zaman alacağı için, bunlar içinde sadece kanımızca en önemlisi olan "çocuğa uygunluk prensibi" açıklanacaktır. Çocuğa uygunluk prensibi çağdaş eğitim anlayışlarının temel taşlarından biridir. Bu prensibin çıkış noktasını, çocuğu -çocuğun doğasını- iyice tanıyıp, bilip öğrenme ortamlarını, ona göre düzenlemek oluşturmaktadır. Çocuğu tanımak çocuğun nasıl

öğrendiğini, onun ilgi ve ihtiyaçlarını bilmekle mümkündür. Bu noktada gelişim psikolojisi eğitimciler için vazgeçilmez bilgi kaynağıdır. İlkokul çocuğunun doğası hakkında kısaca şunları söylemek mümkündür: İlkokul çocuğu somut düşünme döneminindedir. Daha çok duyu organları yoluyla, gözlem ve deneyime dayalı olarak öğrenir. İlkokul çocuğu meraklıdır, yakın çevresini tanımak ve bilmek istemektedir. Bu dönem çocuklarının hareket etme ve oyun oynama özellikleri de unutulmamalıdır. İlkokul çocukları için çalışmak ve başarılı olmak önemli bir yer tutar. Çocuklar başardıkları işlerin yetişkinler -özellikle öğretmenler- tarafından takdir edilmelerini bekliler. Sürekli eleştirilen, beğenilmeyen çocukların öğrenme motivasyonu azalır. İlkokul çocuğunun özelliklerini dikkate almadan, öğrenmede başarılı olmak mümkün olmayacaktır. Değişik eğitimcilerin dile getirdikleri gibi ülkemiz eğitim öğretiminin çocuğa yöneik olmama sorunu vardır. Çocuğa yönelik olmama kendini değişik şekillerde göstermektedir. Önce eğitim şeklindeki duruma bakalım. İlkokulda tamamen kitaba ve ezbere dayalı bir öğretimin çocuğun doğasına uygun olduğunu söyleyemeyiz. İlkokul çocuklarına değişik duyu organlarını kullanacakları yaparak yaşayarak öğrenme durumlarının sağlanması gerekmektedir. Çağımız eğitim anlayışında çocuğun doğal ilgi ve ihtiyaçlarına daha fazla yer verilmektedir. Kitaba bağlı ezbere öğrenmede öğrenci konu hakkında kendiliğinden düşünmemekte, araştırma yapmamaktadır. Çocuğa uygunluk prensibi ciddiye alındığı zaman öğrenci öğretmen ilişkisinde de bazı değişikliklerin yapılması gerekecektir. Öğretmenlerin kendilerine hakim ve sabırlı olmaları, hemen çocukları azarlamadan, hemen cezaya başvurmadan eğitimi gerçekleştirmeye çalışmaları gerekecektir. Bu şekilde rahat, gerilimsiz, korkusuz bir öğrenme ortamı yaratılabilir. İlkokul öğretmeni çocuklara başarılı olma zevkini kazandırmalıdır.

İkinci srumuz ilkokullarda derslerin kalitelerini iyileştirmek için ne gibi somut önlemler alınabilir şeklindeydi. Bu soruyu cevaplamadan önce ilkokullarımızda derslerin düzenlatım ve soru-cevap yöntemiyle işlenmesinin bir gelenek haline geldiğini belirtmek isterim. Bu geleneğin değişmesi herşeyden önce öğretmen ve diğer ilgililerin bunu istemesine bağlıdır. Dersleri tek bir kitaba bağlı kalarak işlemek pek çok öğretmene kolay gelmektedir. Pek çok öğretmen derslerin başka türlü nasıl işlenebileceğini pek düşünmemektedir. Geçenlerde konuştuğum bir ilkokul öğretmeni Hayat Bilgisi dersinde "Taşıtlar ve trafik" ünitesi için bir ay zaman ayrıldığını ve kendisinin bu kadar uzun bir zaman içinde neler anlatacağını bilemediğini söylüyordu. Bu durumun değişmesi için öğretmen yetiştiren kurumlara büyük görevler düşmektedir. Öğretmen adaylarına derslerini değişik metotlara göre işleme bilgi ve becerisi kazandırılmalıdır. Öğretmen adayları derslerini aktif metoda göre işleyebilmelidirler. Aktif metot "çocukları sadece dinleyerek, kitaptan okuyarak, başkaları tarafından düzenlenmiş sorulara, planlara veya esaslara göre, kendisine hazır

olarak verilecek bilgileri öğrenen birer varlıklar olmaktan çıkarmayı zorunlu görmektedir." (O. Ülkümen, 1965, s. 12) Aktif öğrenmede çocuk denemeli sormalı, değişik kaynakları gözden geçirmelidir. Öğrenme sırasında işine yarayacak eşya ve araç bulmalı ve kullanılmalıdır. Gerekirse bu ders araçlarını öğretmenin ve arkadaşlarının yardımıyla hazırlamalıdır. Aktif metot bütün derlere deva olabilecek bir çözüm yolu değildir; ama yeri geldiğinde kalıcı ve zevkli bir öğrenme ortamı sağlayabilir. Öğrenci merkezli bir metot olan aktif metotta öğrenciler grup veya küme çalışması düzenine göre oturmaktadırlar. Küme çalışmalarında öğrenciler arkadaşlarıyla konuşurlar, tartışırlar; birbirleriyle bir iletişim içindedirler. Öğretmen küme çalışmalarını denetler ve yönlendirir. Ülkemizde 70'li yıllarda görülen bu metot bugün uygulanmamaktadır. Küme çalışmalarının ilkokul için uygun bir öğrenme ortamı olduğu görüşündeyim.

KAYNAKLAR

- N. Fidan ve M. Erden: Eğitim Bilimine Giriş, Yayın tarihi belirtilmemiş, Repa Eğitim Yayınları, Ankara.
- O. Ülkümen: Öğretimde Aktif Metot Çalışmaları, 1965, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- M. A. Baeuml - Rosnagl (Hrsg.) Sachunterricht - Bildungsprinzipien in Geschichte und Gegenwart, 1988, Bad Heilbrunn/Obb.